

Vaateid keelele keeleuuenduse ajal

PEETER TINITS

J. AAVIKU 135. SÜNNIPÄEVAKONVERENTSIL

04.12.2015, KURESSAARE

Millest jutt?

1870 – 1930: eesti keelekogukond
võtab omaks standardkeele meelelaadi

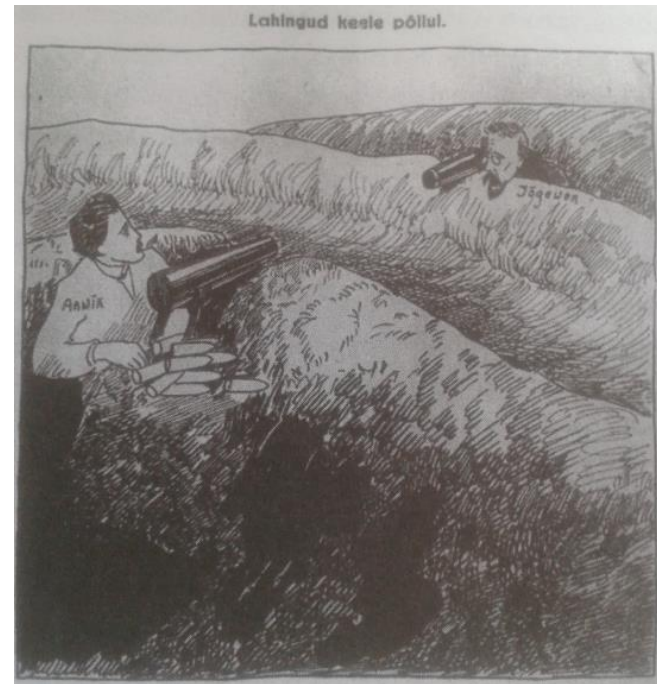
Mis siis toimus? Kuidas teada saada?

Üks vaade:

1912 – 1920 keeledebatid

Vaieldes keelest tuleb esile keele
positsioon ühiskonnas ning kuidas
seda mõtestatakse.

Keele mõtestamise ajalugu on keele
ajalugu (võib muuta isegi praktikat).

Lahingud keele põllul. Aavik sihib keelelise
kuukirjaga. Jõgever kaitseb rahvatarkusega.
Sädemed nr 10, 1914. (Raag 2009: 154)

Vaadeldes keeledebatte

Kuidas inimestele tundus keel toona?

- Nii teadlik kui alateadlik
- Mida nad märkasid, mida selle peale tahtsid ette võtta
- Tahaks teada midagi kogukonna kohta - üldistada

Kas on võimalik leida selle keeletunnetuse mõjusid keeles?

Et oleks osa eesti keele ajaloost:

- Kreutzwald enne 1850: „Eesti keele, mida tarvitan, olen nagu noor lind oma laulu, rahva suust õppinud; kas selles mingit märki grammatikast esineb, selle üle ei või ma otsusta ega ole selle pärast iialgi paad murdnud; mu püüdesiht on ainult see olnud: nõnda oma mõtteid avalda, et inimesed sest aru saaksid.“

Perspektiivid minevikule

Lihtne eristus:

Vaade ei-kusagilt tulevikus

- Ühtne ajalugu
- Positsioonilt, mis tundub meile õige (lähtudes enda ajaloos)
- Ka neid on mitmeid positsioone ning neid võib koondada

Vaade sündmustes osalejatelt

- Oluline on sündmustes osalejate vaade
- Inimeste hinnangud võivad lahknedada nende käitumisest
- See vaade võib olla ekslik (hinnates nt „ei-kusagilt“)

Mineviku vaated keelele

Niisiis, püüaks otsida osalejate perspektiive:

- Kuidas need inimesed toona eesti keelekogukonnas osalesid?
- Kuidas paiknes nende suhtes eesti keel, kuidas nad sellega suhestusid?
- Mis võimalused tegutseda neile seal paistsid?

Huvitavad just kujutlused keelest. Kuidas keele olukord neile ilmneb.

(See on teistlaadi objekt kui keele kasutus.)

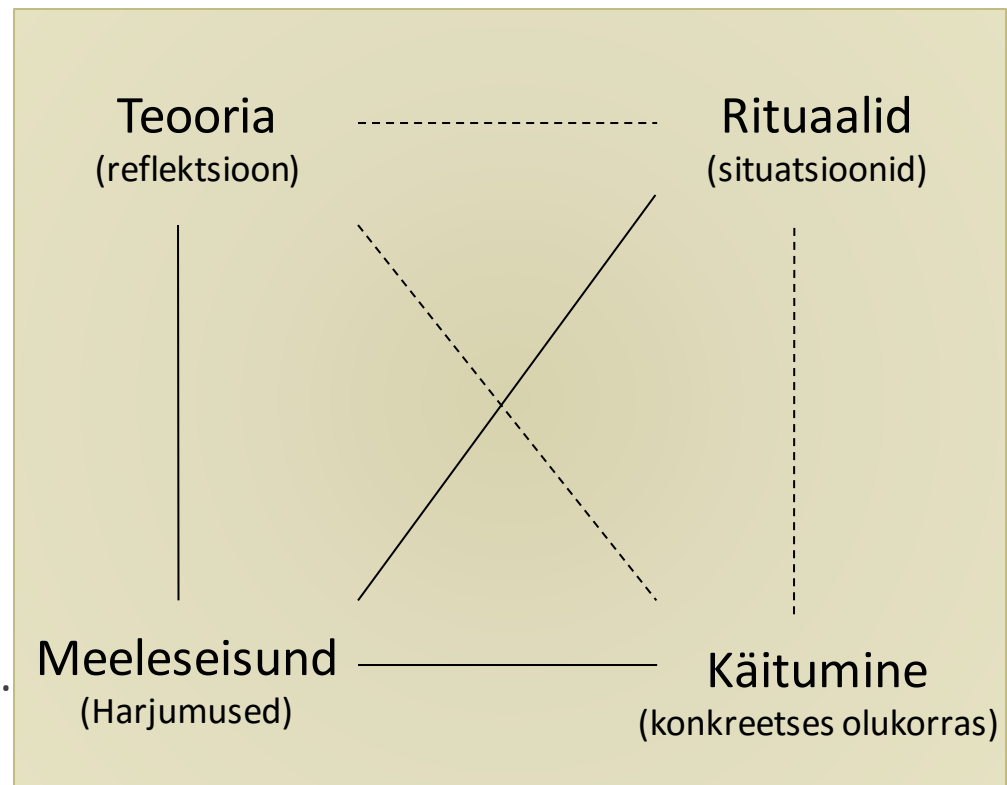
Kujutlused läbi praktika

Miks käitutakse nii nagu käitutakse?

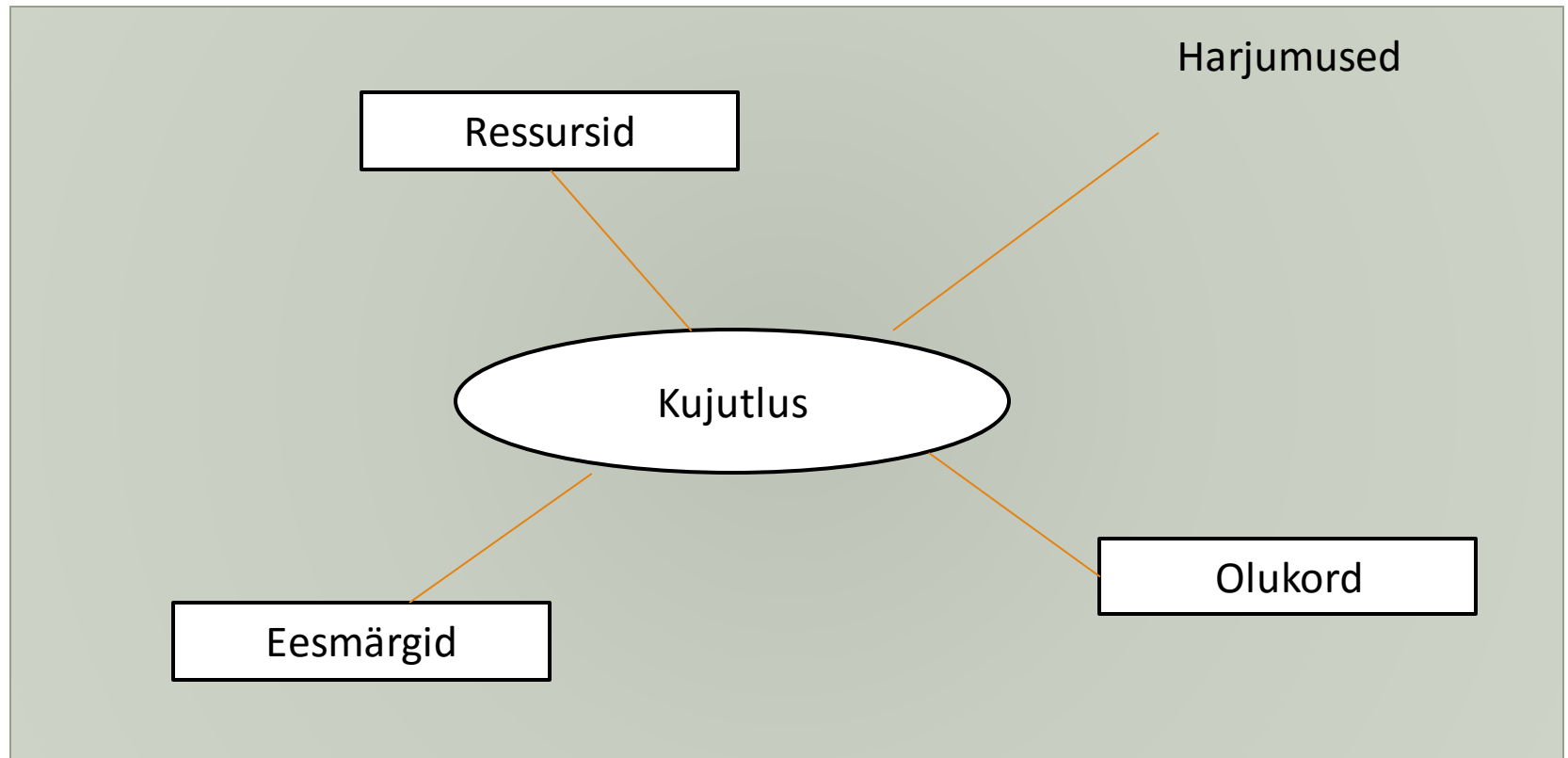
- Teooria – reeglid, ettekirjutused käitumiseks.
- Rituaalid – nii nagu tavaliselt tehakse.
- K, T ja R on ainult kaudselt seotud.

Kõige keskmes on ikka keegi, kes tajub ja korrastab seda maailma.

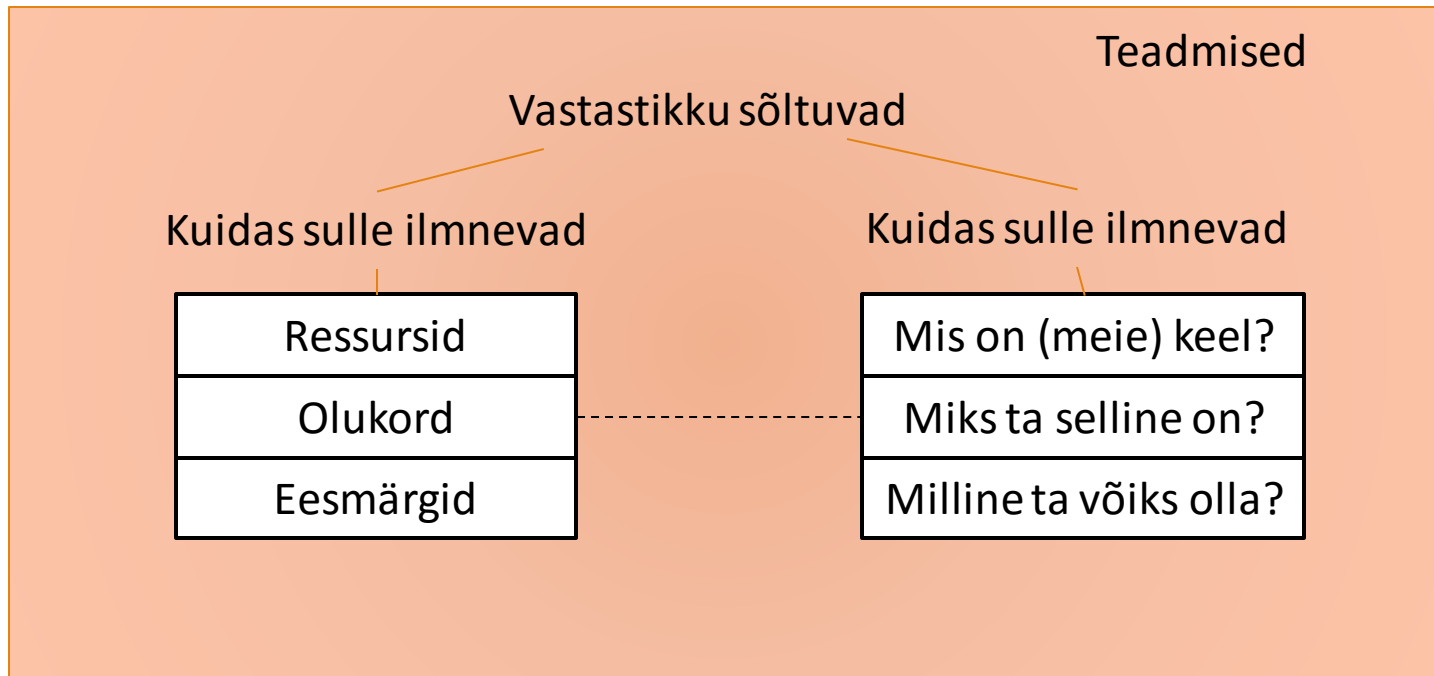
Tema meeleseisundit ja harjumusi on aga raske vaadelda.

Kujutluste loomine

Kujutlused keelest

See, mida sa märkad sõltub sellest, mida sa „tead“ ja vastupidi.

Kust me need kujutlused leiame?

Allikad

- Kirjeldused, mis on säilinud tekstides
- Muu teave ajastu kontekstist
- Sarnased arengud mujal (mis juhtus, mis jäi juhtumata)

Lihtsad kaasmõtted

- Enamvähem mõistlikud inimesed, kes mõtestasid oma ümbrust
- Kasutasid ressursse, mida seal nägid
- Vastavalt oma tahtmiste ja teadmiste

Kaasaegsete märkamised aga moodustavad olulise kihi teadmistes, kui me püüame mõista seda, kuidas eesti keel oli siis, või jõudis siiani.

Allikad

Allikad

Autor (kokku 16)	Artikleid (kokku 106)	Osakaal korpusest
Aavik	69	65.0%
Veski	10	9.4%
Jõgever	5	4.7%
Leetberg	4	3.8%
Grünthal-Ridala	3	2.8%
teised autorid	1-2	14.1%

Allikad

Aavik, J. 1905. Kirjakeele täiendamise abinõudest. *Noor-Eesti I*. Tartu: Noor-Eesti kirjastus, 114-131.

Aavik, J. 1907. Abstraktlikud substantivid eesti keeles. *Noor-Eesti II*. Tartu: "Noor-Eesti" - "Kirjanduse Sõprade" väljaanne, 220-232.

Aavik, J. 1912a. Avalik kiri hr. W. R-le. *Päevaleht*. 02.04.1912, 74.

Aavik, J. 1912b. Enam keele kulturi. *Tallinna Teataja* 12.03.1912, 59: 2.

Aavik, J. 1912c. Enam uusi sõnu. *Postimees* 2.08.1912, 176; 03.08.1912, 177.

Aavik, J. 1912d. Germani ja Romani kultur. *Eesti Kirjandus* 2: 62-72.

Aavik, J. 1912e. Ilusa keele kõlaline inetus. *Eesti Kirjandus* 7: 257-273.

Aavik, J. 1912f. Keele kaunima kõlavuse poole. *Eesti Kirjandus* 11/12: 451-484.

Aavik, J. 1912g. Kolm suurt hoiatust kõigile neile, kes Eesti keelt tarvitavad sõnas ja kirjas. *Tallinna Teataja* 09.05.1912, 105.

Aavik, J. 1912h. Kultura ja kultur. *Postimees* 12.06.1912, 132.

Aavik, J. 1912i. Kõige suurem germanismus Eesti keeles. *Eesti Kirjandus* 9: 353-369.

Aavik, J. 1912j. Soome sõnad Eesti kirjakeeles. *Eesti Kirjandus* 1: 5-30.

Aavik, J. 1912m. Vastuseks hr. Oorgu kirjutusele. *Tallinna Teataja* 15.03.1912, 62.

Allikad

Aavik, J. 1912n. Viis soovi meie ajalehtedele. *Postimees* 18.01.1912, 14: 5.

Aavik, J. 1912p. Üks ajakohane ettepanek. *Tallinna Teataja* 17.03.1912, 64; 19.03.1912, 65.

Aavik, J. 1912q. Üks ettepanek tõlkijatele. *Postimees* 4.08.1912, 178: 5.

Aavik, J. 1912r. Eesti Kultura I Korraldanud W. Reiman. Oma maa I. Korraldanud E.. [Arvustus.] *Eesti Kirjandus* 3: 131-136.

Aavik, J. 1912s. Meie Issanda Jeesuse Kristuse Uus Testament ehk Seaduse Raamat ja Kuninga Taaveti Laulu-Raamat. 1911. [Arvustus.] *Tallinna Teataja* 24.07.1912, 167; 25.07.1912, 168.

Aavik, J. 1912t. *Mõned keele reeglid: Nõuded ja soovid*. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

Aavik, J. 1913a. Eesti õigekeelsuse ja keele ilu küsimus: Vastuseletuseks hra Jõgeverile. *Eesti Kirjandus* 11: 422-427; 12: 480.

Aavik, J. 1913b. Avalikud küsimused hra Leetbergile. *Postimees* 26.10.1913, 247.

Aavik, J. 1913c. Viis soovi meie ajalehtedele. *Postimees* 30.12.1913, 299.

Aavik, J. 1913d. Kettunen, L. Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt. Helsinki, 1913. [Arvustus] *Postimees* 29.11.1913, 276.

Aavik, J. 1913e. Kalevala. Eestistanud R. J. Eisen [Arvustus] *Postimees*. s.d., 199.

Aavik, J. 1913f. Iselaadi teaduslik uurimine Eesti rahva mineviku kohta [Arvustus] *Postimees* 28.09.1913, 224.

Allikad

Aavik, J. 1912k. Tuleviku Eesti-keel. *Noor-Eesti IV*. Helsinki: E. K. S. Noor-Eesti, 170-179.

Aavik, J. 1912l. Uue testamendi tõlke viimane parandatud trükk. *Eesti Kirjandus* 8: 305-320.

Aavik, J. 1913g. Kodukoha uurimise tähtsus ja ülesanded [Arvustus] *Postimees* 16.11.1913, 276.

Aavik, J. 1913h. Vastuseks L'Adultera tõlke arvustuse vastu protesteerijale. *Postimees* 23.10.1913, 244.

Aavik, J. 1913i. Keeleuuendus Ungaris. *Postimees* 17.09.1913, 214.

Aavik, J. 1913j. K. Leetbergi kõne puhul. *Postimees* 14.09.1913, 212.

Aavik, J. 1913l. Õigekeelsuslikud arvustused. *Eesti Kirjandus* 8: 315 – 319.

Aavik, J. 1913m. Aforismid Eesti keele üle. *Postimees* 02.05.1913, 99.

Aavik, J. 1913n. Rahvuse tundest. *Postimees* 12.10.1913, 236.

Aavik, J. 1913o. Vastuseks Hoia Rongale. *Postimees* 13.04.1913, 85.

Aavik, J. 1913p. Keelelised aforismid. *Postimees* 04.07.1913, 149; 05.07.1913, 150; 12.07.1913, 156.

Aavik, J. 1914a. Eesti rahvusliku suurteose keel : Lisad : Rahvalaulu salmimõõt; Rahvalaulu keel; Proov parandatud "Kalevipoja" teksti. Tartu: Reform.

Allikad

Aavik, J. 1914b. Kas uuendada või mitte? : 28 väidet ja vastuväidet J.V. Veski'le. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

Aavik, J. 1914c. Järelmärkus. *Postimees* 30.04.1914, 96.

Aavik, J. 1914d. Järelmärkus. *Postimees* 14.04.1914, 82.

Aavik, J. 1914e. Kas peab praegusel ajal raamatuid ostma. *Postimees* 18.12.1914, 291.

Aavik, J. 1914f. Kas võib Eesti kirjanik ainsa kirjandusliku tööga oma seisusekohase sisetuleku saada? *Postimees* 20.12.1914, 293.

Aavik, J. 1914g. Keele alalt: "Ühisus". *Postimees* 29.11.1914, 275.

Aavik, J. 1914h. Keelelised märkused: Sõna, mida valetähenduses tarvitatakse: See on "ühisus". *Postimees* 26.11.1914 272.

Aavik, J. 1914i. Vastuseks sellele, kes "uulitsa" asemel "teed" soovitab. *Postimees* 24.04.1914, 91.

Aavik, J. 1914j. Võõrakeeliste nimede väljarääkimisest. *Postimees* 28.08.1914, 265.

Aavik, J. 1914k. Väike abinõu Eesti keele rikastamiseks: Vaja hakata rohkem kokkuliidetud adjektiive looma ja neid ka - õigesti looma. *Postimees* 19.11.1914, 265.

Aavik, J. 1914l. Keelelise kuukirja siht ja laad. *Keeleline kuukiri* 1/2: 1-4.

Aavik, J. 1914m. Kuidas keeleuuendusele vastu tullakse. *Keeleline kuukiri* 1/2: 30-36.

Allikad

Aavik, J. 1914n. Üleskutse ankeediks. *Keeleline kuukiri* 1/2: 26.

Aavik, J. 1914o. Eesti keele uuenduse asjus. (Vastuseks J. V. Veskile). *Keel ja Kirjandus* 8: 194-196.

Aavik, J. 1914p. Lühemad paljuse osastavad kahesilbilistest tüvedest. *Keeleline kuukiri* 1/2: 4-13.

Aavik, J. 1915a. Kas avaldab sõna kirjutatud kuju kõneldud keele peale mõju või mitte? *Päevaleht* 29.07.1915, 170.

Aavik, J. 1915b. Eesti kirjakeelse stiili arenemisjärgud: Visand. *Noor-Eesti* V. Jurjev: Noor-Eesti Kirjastus, 216-229.

Aavik, J. 1915c. Keel ja kiri. Keele ja kirjanduse vahekorra küsimus: Vastuseks hr. A. Jürgensteini viimasele "Keele- ja meeleparanduslikele vestele" (Eesti Kirjandus nr. 7-8). *Eesti Kirjandus* 9: 252- 255.

Aavik, J. 1915d. Kaksteist teesi. *Keeleline kuukiri* 3/4: 41-42.

Aavik, J. 1915e. Kuidas meil keeleuuendusele vastu tullakse. [Vastuseks A. Jürgensteini „Keele- ja meele paranduslikele vestetele“]. *Keeleline kuukiri* 3/4: 97-99.

Aavik, J. 1916a. Mis on keeleuuendus? Ta põhjendus ja ta programm. Tartu: Reform.

Aavik, J. 1916b. Uuenduse kaitseks: Mõne aja eest ilmus K. A. H. ja allakirjutanu vahel keeleline vaidlus sõna "jaunis" puhul. *Postimees* 07.07.1916, 151.

Aavik, J. 1916c. Mis on keeleuuendus? Uuenduse kaitseks "uuenduse" kaitsja vastu. *Postimees* 27.07.1916, 168.

Allikad

Aavik, J. 1916d. Ajakirjandus ja keeleuuendus. *Keeleline kuukiri* 5/6: 105-114.

Aavik, J. 1916e. Kahesilbiliste verbide kolm pääliiki (järg ja lõpp). *Keeleline kuukiri* 5/6: 117-126.

Aavik, J. 1916f. Kokkuvõtteline ülevaade vastustest. *Keeleline kuukiri* 5/6: 134-135.

Aavik, J. 1917a. Väiksed keelelised märkused. *Uus Postimees* 21.12.1917, 14.

Aavik, J. 1917b. Ajalehed ja Eesti keel. *Uus Postimees* 06.12.1917, 1.

Aavik, J. 1919. Keeleuuendus ja ta oodatavad tagajärjed iseseisvas eestis: Paradoksid. *Odamees*. 01.05.1919, 2: 41-46.

Aavik, J. 1920a. Rahvamurded ja kirjakeel: Õigekeelsuse kysimus rahvamurdes ja kirjakeeles. Tartu: Istandik.

Aavik, J. 1920b. Keelelised vastuväited Prof. Dr. L. Kettuse Arvustavate märkuste puhul. Tartu: Istandik.

Aavik, J. 1924[1918]. *Keeleuuenduse äärmised võimalused*. Tartu: Istandik.

Audova, J. 1912. Keele sündimine moderni hingeteaduse seisukohalt. *Keel ja Kirjandus* 234-245.

Ernits, V. 1916. Keeleuuendusvõitluse hingelised põhijooned. *Keeleline kuukiri* 5/6: 127-130.

Hubel, E. 1915. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 3/4: 88.

Allikad

Jõgever, J. 1913a. Joh. Aavik Keele Kaunima kõlavuse poole. [Arvustus] *Eesti Kirjandus* 6: 239-243.

Jõgever, J. 1913b. Õigekeelsus ja õigekiri. *Eesti Kirjandus* 8: 289-303.

Jõgever, J. 1914a. Eesti rahvusliku suurteose keel. [Arvustus] *Eesti Kirjandus* 7: 176-180.

Jõgever, J. 1914b. Joh. Aavik, Kas uuendada või mitte? 28 väidet ja vastuväidet J. W. Weskile [Arvustus]. *Eesti Kirjandus* 5/6: 157-159.

Jõgever, J. 1914c. Materjalid Eesti kirjakeele ajaloo jaoks. *Eesti Kirjandus* 2: 62-70; 8: 185-192.

Jürgenstein, A. 1915. Keele- ja meeleparanduslissid vested. *Eesti Kirjandus* 2: 46-50; 7/8: 229-230.

Jürgenstein, A. 1915. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 3/4: 89-90.

K., L. 1914. "Aine" ja "ollus". *Postimees* 30.04.1914, 96.

Kettunen, L. 1916. Murdeütetus, mis ei tohiks kaotsi minna. *Keeleline kuukiri* 5/6: 114-116.

Kitzberg, A. 1916. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 5/6: 132-133.

Leetberg, K. 1912. Uue testamendi parandatud ümberpanek. *Eesti Kirjandus* 7: 430-450.

Leetberg, K. 1913a. Veel kord uued sõnad: (Vastuseks Joh. Aaviku teise kirjutuse peale). *Postimees* 26.10.1913, 247.

Allikad

Leetberg, K. 1913b. Keele rikastamisest. *Keelja Kirjandus* 12: 433-444.

Leetberg, K. 1915. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 3/4: 90.

Oorgu, M. [Luts, M.] 1912. J. Aaviku kõne puhul: "Enam keele kultuuri". *Tallinna Teataja* 13.03.1912, 60.

Pitka, P. A. 1914. Kas "elukutse poolest" või "elukutselt"? *Postimees* : Lisaleht. 14.04.1914, 82.

Põld, P. 1915. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 3/4: 91.

Ridala, Villem 1915. Harald Põllu "Eesti keeleõpetuse" I jao arvustus. *Eesti Kirjandus* 12, 405–423.

Ridala, V. 1916a. Kas d või t partitiivi lõppuna? *Keeleline kuukiri* 5/6: 114-116.

Ridala, V. 1916b. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 5/6: 92-95.

Semper, J. 1912. Mõnda võõrakeelistest sõnadest Eesti keeles. *Keelja Kirjandus* 8: 328-342.

Treiberg, P. 1915a. Katsed ja näited; [1] : Koguke keeleproovidena tõlgitud novelle ühes pikema grammatilise sissejuhatusega / Tlk. ja koost: J. Aavik. Jurjev: Reform, 1915. [Arvustus.] *Postimees* 29.06.1915, 144.

Treiberg, P. 1915b. Vastuseks herra Aavikule *Päevaleht* 29.07.1915, 170.

Tuglas, F. 1915. Võhiku mõtted I. *Keeleline kuukiri* 3/4: 51-53.

Allikad

Veski, J. V. 1907. Üleskutse Eesti keele sõnade korraldamise asjus. *Päevaleht* 14.08.1908, 185.

Veski, J. V. 1911. Väike ettepanek kirjameestele. *Päevaleht* 28.12.1911, 297:1.

Veski, J. V. 1914a. Eesti keele praegune arenemisejärg. *Eesti Kirjandus* 7: 169-176.

Veski, J. V. 1914b. Eesti Kirjanduse Selsi tegevus ja kavatsused. *Eesti Kirjandus* 5/6: 137-146.

Veski, J. V. 1914c. Eesti keele uuendamise asjus: (Vastukaaluks J. Aaviku mõõtteavaldustele). *Eesti Kirjandus* 7: 182-184.

Veski, J. V. 1915. Vastused ankeedile. *Keeleline kuukiri* 3/4: 95-96.

Veski, J. V. 1916. Tähelepanemiseks rahvakeele tundjatele. *Postimees* 29.04.1916 96: 1.

Veski, J. V. 1919a. Ühisele õigekirjutusele! *Postimees* 06.02.1919, 20: 6.

Veski, J. V. 1919b. Paar avalikku küsimust J. Aavikule. *Postimees* 14.06.1919, 120: 5-6.

Mis siis ilmnes?

Varjatud analüüsi alus

Tavaliselt standardkeelsuse tekkega seotud (Milroy 2001)

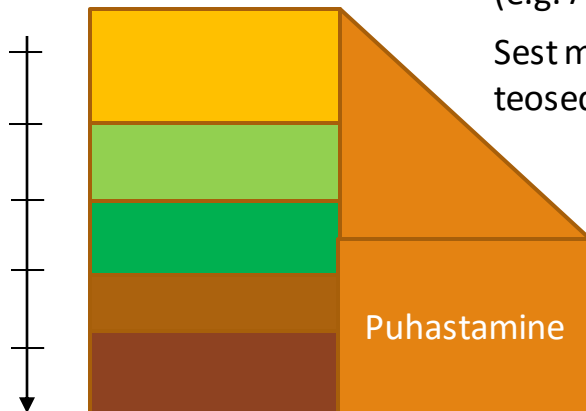
- Taotluslik arendamine
- Legitiimsuse loomine ajaloo kaudu
- Paralleelvariantide kadumine keeles
- Formaalse registri eripära rõhutamine
- Vigade ja eksimuste rõhutamine

Pääsemaks kultuurkeeelte hulka

Teda iseloomustavad haritud keelele vastakad puudused: ta on vaene ja ta on harimata. Sagedasti kõige tarvilisemad sõnad tal puuduvad asjade ja aadete jaoks, mida haritud inimesel tarve on nimetada (tarve, mis, tõsi küll, mõne teise kultuurkeelega tutvumise tõttu on tekkinud, mille kaudu need aated ja asjadki on teadlikuks saanud). (Aavik 1914l : 2)

Et eesti keel jõuaks kultuurkeeelte hulka

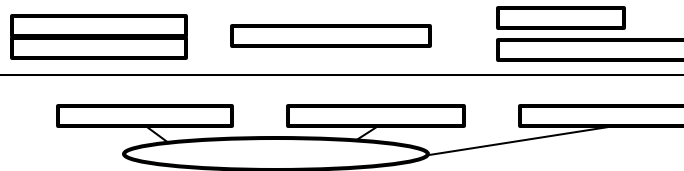
Keelte ajalood

Vaja on kõnekeelest autonoomset kirjakeelt (e.g. Aavik 1914a: 5, 1914l: 2, 1924[1918]: 7)

Sest meie klassilik kirjandus, meie tõsiselt väärtuslikud teosed on alles ees. (Aavik 1912k : 178).

leidub sadu vankumisi, kahtlasi vorme, äbaraid paralleel-kujusid, lausa vigaseid ütlemissuise, mida siiski Õige laialt tarvitatakse. (Aavik 1914l : 2)

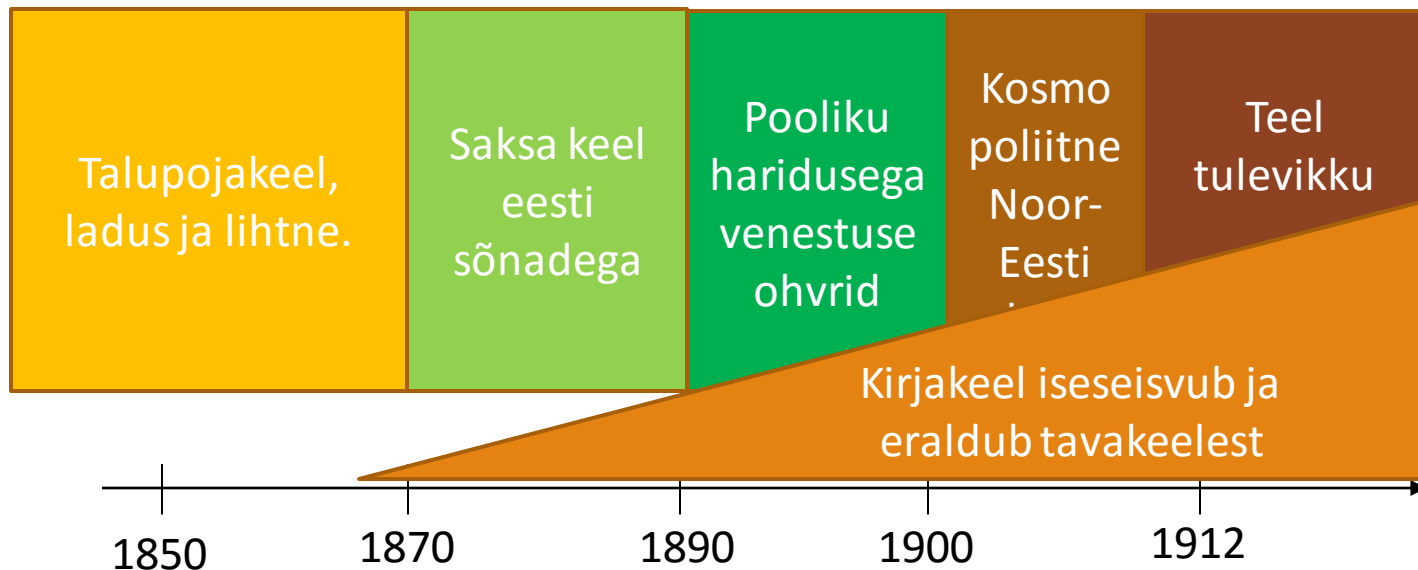

Keele minevik ja tulevik

sellest mässust ja möllust kerkib lui puhastustulest wiimati seda puhtamana ja selgema, seda ilusamana ja täielikumana välja see uus keel, mis üksi väärt ja omane on suuri kirjanduslikku kunstiteoseid kandma (Aavik 1913m: 99)

Sellepärast piame sõnu tegema mitte tulewiku jauks teistele— sest mis teame meie, mis sõnu teistele tarwis on? — waid igaüks iseenele seks praeguseks korra, lus meil omal tarwis on, Kui meie sõna teistele la kõlbab — seda parem; kui mitte, siis nab leiawad ise kohasema. (Leetberg 1913a: 247)

Meil ei ole siis midagi kaota, waid kõik võita. (Aavik 1912k : 178).

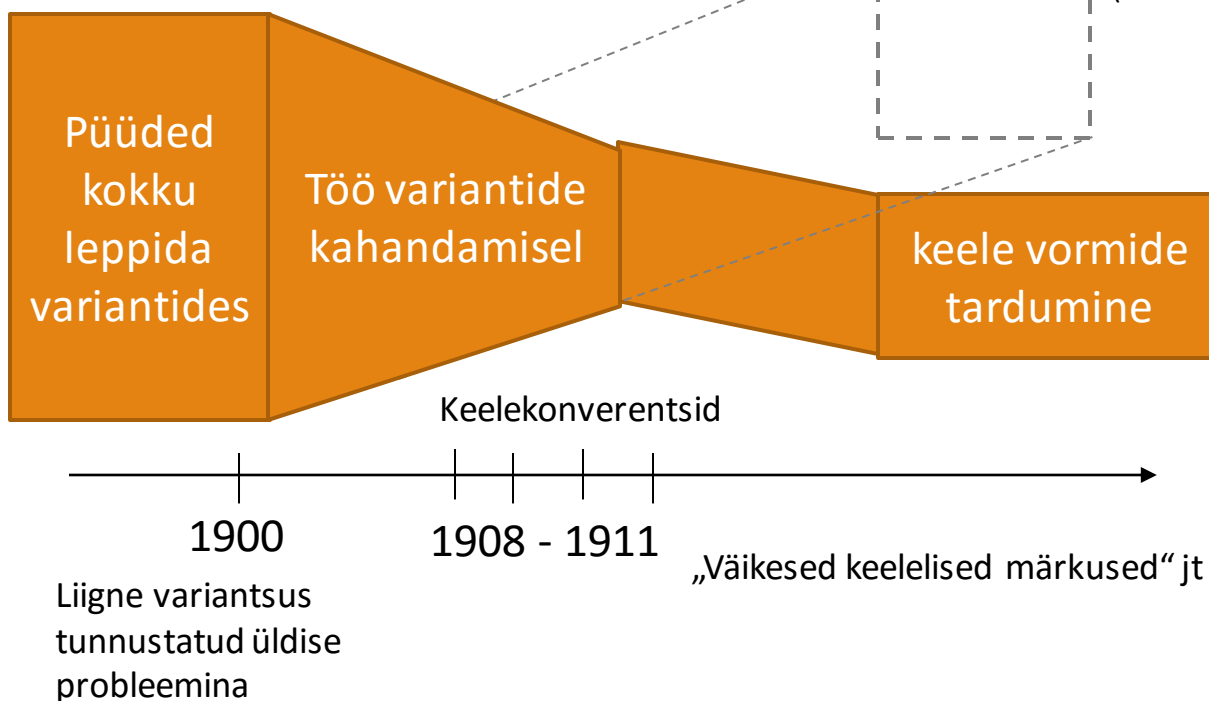
(e.g. Aavik 1905: 116 ; 1912k, 1912l: 2, 1913l: 315-316 Aavik 1915b)

Variantsus keeles

sääl leidub sadu vankumisi, kahtlasi vorme, äbaraid paralleel-kujusid, lausa vigaseid ütlemissviise, mida siiski õige laialt tarvitatakse. (Aavik 1914l: 1)

„tagugem rauda,
kuni kuum!“
(Aavik 1914a: 2)

„Kümne-kahekümne aasta
pärast kui [keelevormid] enam
kivineda ja tarduda on jõudnud“
(Aavik 1914a: 2)

Keele registrid ja allikad

Teised rahvad lähevad teatrisse
kõige eeskujulikumat keelt kuulma,
ka õppima, meie peame seal
valitseva kõnekeelega esiotsa kui
üksnes alaväärtuslise sallitava
diktsioonise gadikuga leppima.
(Veski 1914b: 176)

Avalikkuses

Teatris

Ajakirjanduses

konservatiivne

Luules

vaba katsetama

Ilukirjanduses

tavakeele ligi (Aavik 1924[1918]: 36)

võiks rohkem rõhku sõnade järjestusele (Aavik 1912i: 369)

sõnu on vastu võetud
ja puutumata jäänud (nt Aavik 1912f: 466)

kes räägib kirjakeelt emakeelena?

- ei keegi (Aavik 1912f: 476)

kättesaadavuse eeldusest kõigile

tuleb üldse loobuda (Aavik 1914b: 37)

Mis ühe järgi õige. on teise järgi väär.

(Aavik 1913p: 149)

Rahvas

Raamatud

„Kultura“

Allikad

Kirjakeel on juba oma definitsiooni poolest midagi muud kui rahwakeel. (Aavik 1913p: 156)

Vead

Ajajärk ei olnud kohane ega soodus.

[...] kus keele korrektsusest õige

vähe muretseti. (Aavik 1914a: 16)

Vigade ja vääratuste arv, mis ta sääl korda saadab, ei ole mitte väike: selle nimi on leegion. Eepos kubiseb neist. (Aavik 1914a: 10)

[X] viga on küll üleüldse

tolleaegsele keelele

omane ; nende kirjutused

kubisevad sest. Neile on

see peaaegu reeglilik.

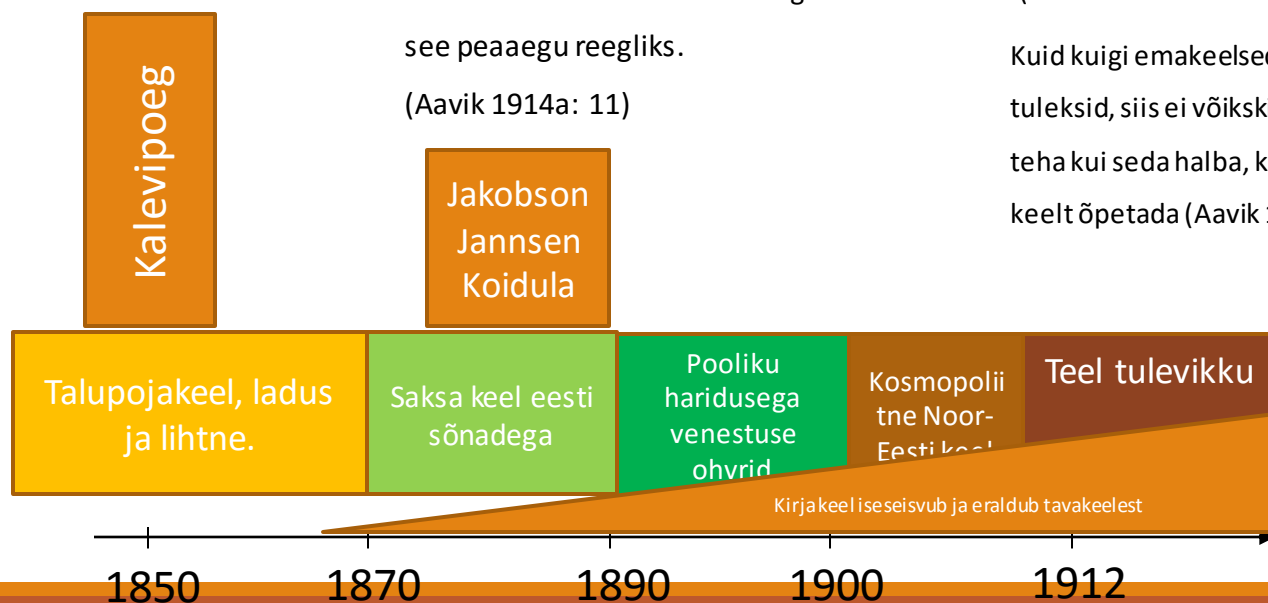
(Aavik 1914a: 11)

kui palju on Eestis neid isikuid, kes Praegu maksvat üleüldist, ajalehekeelt oskavad grammatiliselt ja ortograafiliselt wigadeta kirjutada ? Ons neid sada? Veelgi huvitavam oleks vahest teada, kui palju on Eestis naisterahvaid, kes seda täiesti ostavad. Ons neid kümme? Ons neid wiis? (Aavik 1913m: 99)

Keegi, aga absoluutselt mitte keegi ei oska meil kirjakeelt k o r r e k t i l t ja wigadeta kirjutada, nii väga kui ta seda katsukski, sel lihtsal põhjusel, et meil seda korrekti kirjakeelt veel ei ole. (Aavik 1914l : 2)

Meie raamatud, ka kõige paremate autorite omad, kubisevad ikkagi veel kõiksugu vigadest, eksimustest, keelelohakustest [...]. Ei ole ka miski ime: meie kirjanikud ei ole koolis Eesti keelt õppinud, ja pärastises elus ei võeta oma algatusel mitte kergesti grammatikat kätte (Aavik 1913l: 315-316)

Kuid kuigi emakeelsed koolid korraga tuleksid, siis ei võikski nad esialgu muud teha kui seda halba, kindluset, ebakorrekti keelt õpetada (Aavik 1914l: 2)

Kultuurkeeltes räägitakse teatris korrektselt! (Veski 1914b: 176)
Eesti pole kunagi läbinud keelerevolutsiooni – on aeg! (Ridala 1916b: 93).

Keelte konkurents

Meil on nimelt nii, et midagi ei tohi teha, mida Inglis-
või eriti Saksamaa (enne eriti veel Venemaa) ei ole
ette teind. (Aavik 1924[1918]: 135)

Prantsuse keel

Saksa keel

Kreeka ja ladina laenud enamikes kultuurkeeltes

Ungari (Aavik 1913i: 214)

Lätlased (Aavik 1912k: 171)

Eesti keel

Oma loomulikul
kohal

Saksa keel enne 18. sajandit (Aavik 1912b: 59)

Prantsuse keel enne plejaade (Aavik 1912b: 59)

Bušmanite keel

Hotentottide keel

Väike rahvassaab aga kähku muutuda
(soome, uus-kreeka, ungari, rumeenia)

Võrdseks kultuurkeelte seas!
(e.g. Aavik 1914a: 5, 1914l: 2, 1924[1918]: 7).

Miks peab arendama?

Sest rahvuslik kultuur on võimatu ilma kultuurilise keeleta, millega seda saaks väljendada kõigil ta aladel, ja, endast mõista, ka mitte ilma selle keele oskamiseta asjaomase rahva, või täpsemalt, ta haritlaskonna poolt. (Aavik 1924[1918]: 7)

Vastleitud vabadus

Meil on ülikiiret keelelist arenemist tarvis, sest meie oleme poole aastasajaga euroopaliku kultuuri voolu kistud. (Ernits 1915: 88)

Keeleline determinism

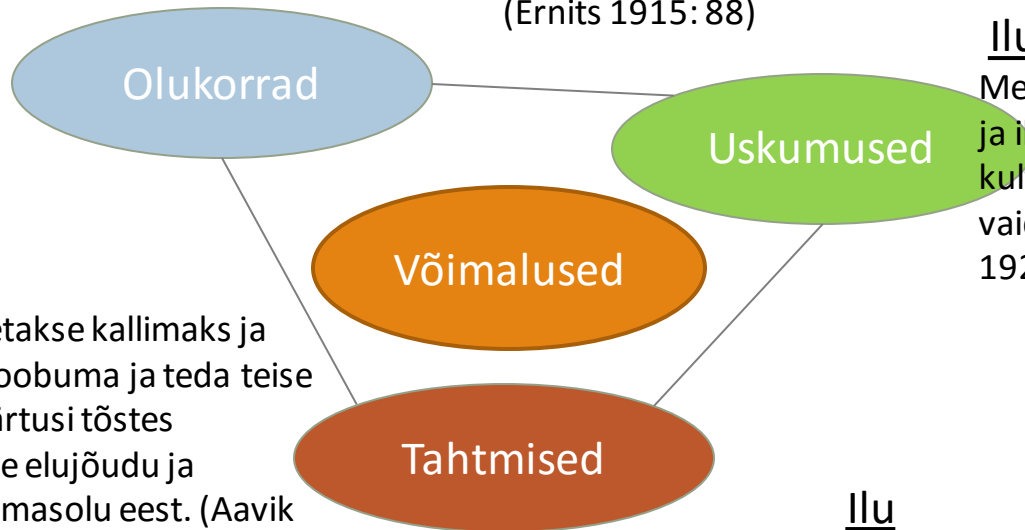
kui meie üleüldise haridustasapinna alusel ei pea jääma ja mingisugusena asiaatide hulga vaimliselt vegeteerima. Keeleline arenemine on aga vaimlise arenemise tähtsam kaastingimus. (Ernits 1915: 88)

Ilu

Me peame saama ja ära õppima ja ilusa, niisuguse, millest me suurt kultuurrahvaste kõrval ei tarvitse vaid millest koguni võime uhked olla. (Aavik 1924[1918]: 7)

Elujõud

harit ja ilusat emakeelt peetakse kallimaks ja ollakse vähem valmis talt loobuma ja teda teise vastu vahetama. Idee väärtusi tõstes tõstetakse seega ka rahvuse elujõudu ja vastupidavust võitluses olemasolu eest. (Aavik 1924[1918]: 7)

Oleks Saksa keel Goethe ajal vähem välja haritud, siis ei oleks see küll muidugi Goethe sündimist võinud takistada. Küsitav aga on siiski, kas Goethele siis oleks huwitust pakkunud haritamata keeles kirjutada. Võib olla, et ta oma avaldamisvahendiks siis oleks mingi muu keele, näit. Prantsuse keele valinud (Aavik 1913j: 212)

Ilu

olgu ta vähemalt ilusam ja kõlavam kui mõnigi neist, et meie kõrv võiks rõõmu tunda ta harmonilistest fraasidest ja ta oma silpide sulava mahedusega meile meie kodumaa looduse õrna ilu ja meie nooruse kaunid unistusi meele tuletaks. (Aavik 1912f: 451).

Kuidas seda mõista?

Eks ikka olid argumendid omas kontekstis.

Ei pruugigi teada saada, kas nt ümberrahvastuse mure oli autentne konkreetse isiku juures.

Samas, et see teema esile kerkis räägib siiski midagi keelekujutelmade kohta – paiknegu nad siis indiviidi või kollektiivi tasandil.

Kaardistamiseks on palju erinevaid võimalusi ning üldiselt nad on lihtsalt tööriistad läinud aja mõistmise jaoks – mingid edusammud selliselt aga ehk on võimalikud.

Kokkuvõttena

Kujutlused keelest ei ole sama kui keele kasutus, aga puutub keele ajalukku.

Keelealaseid debatte ja muid kirjatükke vaadates saame neile sammu lähemale.

Keele olustiku kirjeldamiseks saab neid kujutlusi vaadelda ilmnevate võimaluste, probleemide, märkamiste valguses – keele tuntavat olevikku, tulevikku, minevikku.

Põhimõtteliselt võiks püüda leida kuidas selline olustik on mõjutanud ka keele kasutust, aga siin oli üks hetk ajas ja paljuski asjade kohta, mida on keeruline kasutuses jälgida.

Täna tähelepanu eest!

Kirjandus

Milroy, James 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5(4): 530–555

Pareto, Vilfredo 1935[1916]. *The Mind and Society*, Vol. I. New York: Harcourt, Brace and Company

Raag, Raimo 2008. *Talurahva keelest riigikeeleks*. Tartu: Atlex.

Vihma, Helgi 1994. *Johannes Aaviku publikatsioonid 1901-1993: bibliograafia*. Tallinn : Johannes Aaviku Selts.

Vihma, Helgi, & Aavik, Johannes 2000. *Johannes Aavik ja eesti keeleuuendus: bibliograafia 1901-1996 (Vol. 4)*. Tartu: Akadeemia Trükk.